

Politik för global vapenutveckling

Militär upprustning eller Mänsklig utveckling?

Politik för global vapenutveckling

Rolf Lindahl

Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen
Januari 2009

www.fred.se

Innehåll

Inledning	7
Global utveckling	9
<i>Militärutgifter eller utveckling</i>	9
<i>Sambandet mellan nedrustning och utveckling</i>	10
<i>Väpnade konflikter</i>	12
<i>Vad görs åt problemen?</i>	14
<i>Vapenhandel eller utveckling</i>	15
<i>Globaliserad vapenmarknad</i>	18
<i>Lätta vapen – stora problem</i>	24
<i>EU:s uppförandekod för vapenexport</i>	24
Svensk politik	29
<i>Framväxten av politik för global utveckling</i>	29
<i>Regeringens skrivelser</i>	30
<i>Tveksam måluppfyllelse</i>	32
<i>Regeringen får ge vika</i>	33
<i>Brist på samstämmighet</i>	35
<i>Explosiv utveckling</i>	36
<i>Indien, Pakistan och Sydafrika</i>	37
<i>I spåren av Gripen</i>	39
<i>Svensk politik för global upprustning</i>	43
Rekommendationer	45

Inledning

”Vi skall göra vårt yttersta för att befria våra folk från krigets gissel som i konflikter inom och mellan länder har krävt mer än fem miljoner liv under det senaste årtiondet.”

Detta slogs fast i den så kallade Millenniedeklarationen som antogs vid FN:s Millennietoppmöte i september 2000. Deklarationen innehåller särskilda åtaganden om fred, säkerhet och nedrustning, om miljö, demokrati och om mänskliga rättigheter. De mål som blivit mest uppmärksammade är de som handlar om utveckling och fattigdomsbekämpning. Dessa mål har vidareutvecklats och kallas nu för millennieutvecklingsmålen, i vilka ingår åtta konkreta och mätbara mål som ska ha uppnåtts till 2015.

”Att utrota fattigdomen i världen är mänsklighetens största moraliska, politiska och ekonomiska utmaning och en förutsättning för fred, stabilitet och hållbar utveckling.”

Så inleds första kapitlet i rapporten *En rättvisare värld utan fattigdom*, av den parlamentariska kommittén Globkom, vars arbete lade grunden till Sveriges så kallade Politik för global utveckling (PGU).¹

När riksdagen beslutade om Sveriges politik för global utveckling i december 2003 var kärnfrågan att Sveriges politik måste vara samstämmig: ”Det Sverige säger och gör i ett sammanhang måste stämma med svenskt agerande i ett annat.” Alla politikområden skall sträva mot samma mål och målet är att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling. ”Politiken skall präglas av ett rättighetsperspektiv” och kännetecknas av de ”fattigas perspektiv på utveckling”. Det innebär att de fattiga människornas behov, intressen och förutsättningar skall vara utgångspunkt i strävandena mot en rättvis och hållbar utveckling.

Såväl internationellt som i Sverige har alltså flera viktiga åtaganden gjorts för att vrida utvecklingen åt rätt håll. Vi har nu passerat halvtid för millenniemålen och fem år har gått sedan Sveriges politik för global utveckling antogs. Om orden i deklARATIONERNA och besluten ska omvandlas till verklighet i människors vardag och en hållbar utveckling uppnås måste alltjämt kraftfulla steg vidtas.

Väl medvetna om detta blir utmaningen än större när vi betraktar problemen vi står inför. Omkring en miljard människor lever i extrem fattigdom. Tiotusentals barn dör varje dag till följd av sjukdomar som vi skulle kunna bota, om viljan funnits. Varje dag smittas också tusentals människor av hiv/aids, malaria och

andra allvarliga sjukdomar. Väpnade konflikter och allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter drabbar befolkningen hårt i många länder.

Samtidigt fortsätter såväl Sverige som andra länder att satsa oerhörda resurser på militären och bidrar genom vapenhandeln till att målet om att nå en hållbar global mänsklig utveckling istället ter sig mer avlägset.

Det är ett grundläggande problem att världen väljer att prioritera militära satsningar istället för att lösa problemen med fattigdomen. För varje krona som läggs på bistånd i världen läggs ytterligare 15 kronor på militära rustningar.² Världen lade 2007 ner över 1300 miljarder dollar per år på militärutgifter. Det motsvarar 202 dollar per människa och år. Under tioårsperioden 1989 till 2007 har militärutgifterna ökat med hela 45 procent.³ Sedan 2001, året efter FN antog millenniedeklarationen, har världens militärutgifter inte minskat, utan tvärtom ökat med 36 procent.

”I en värld där mer än tio miljoner människor dör av svält och undernäring varje år, utgör de militära rustningarna historiens mest groteska och brottsliga felprioritering.”

Lars Ångström, f.d. ordförande Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen

Militär upprustning är i sig en starkt bidragande orsak till konflikter och till att konflikter tar ett våldsamt och destruktivt förlopp. Den internationella vapenhandeln är en viktig drivkraft bakom militära upprustningar och bidrar därmed till väpnade konflikter. Nedrustning har å andra sidan i många fall varit ett viktigt inslag i de processer som lett till hållbar fred mellan stater. Därför är en global nedrustning och en omfördelning av de resurser som idag förslösas på militär upprustning till insatser som kan förebygga väpnade konflikter en central förutsättning för att uppnå en hållbar utveckling.

Denna rapport är en genomgång av dessa två parallella – och motstridiga – trender: militär upprustning och mänsklig utveckling. I det första kapitlet görs en internationell utblick över de stora problem vi står inför, men också om några av de initiativ som tagits och tas för att vrida utvecklingen rätt. Rapportens andra del handlar om Sveriges politik för global utveckling och vilka utmaningar denna nya samstämmighetspolitik står inför i form av militarisering och vapenhandel. Skriften avslutas med ett antal rekommendationer.

Global utveckling

Samtidigt som världen lägger enorma resurser på militär förödelse görs stora satsningar på att komma tillrätta med fattigdomsproblematiken. Frågan är om vi gör tillräckligt eftersom väpnade konflikter och vapenhandel på samma gång motverkar våra ansträngningar.

Militärutgifter eller utveckling

De så kallade Millenniemålen som FN antog år 2000 syftar till att utrota extrem fattigdom och hunger och trygga en hållbar utveckling.⁴ När vi nu har passerat halvtid för att millenniemålen ska uppfyllas frågar sig många om tillräckliga insatser görs för att vi ska nå fram. Men resurserna finns. Den årliga kostnaden för att fram till år 2015 möta

Millenniemålen beräknades för år 2006 till 121 miljarder dollar. Det motsvarade vid den tiden en tiondel av världens militärutgifter som samma år uppgick till 1204 miljarder dollar.⁵

Efter en kraftig nedgång i slutet av det kalla kriget och en utplaning under flera år under mitten av

1990-talet har trenden vänt: världens

militärutgifter ökar nu dramatiskt och har ökat åtta år i rad, varje år från och med 1999. Under tioårsperioden 1998 till 2007 har militärutgifterna ökat med 45 procent enligt Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) och uppgick under 2007 till 1339 miljarder dollar.⁶ Till stor del beror detta på USA:s enorma satsningar på det så kallade kriget mot terrorismen. Enligt en rapport från den amerikanska kongressens granskningsorgan, CRS, uppgår de amerikanska kostnaderna för krigen i Irak och Afghanistan hittills till motsvarande 6,6 biljoner svenska kronor, eller i genomsnitt 2,2 miljarder kronor per dag.⁷

USA står ensamt för 45 procent av världens militärutgifter. Men ökningen är global. Störst är ökningen i Östeuropa (162 procent ökning sedan 1998), därpå

”Om en bråkdel av militärutgifterna kunde användas till annat, skulle vi kunna åstadkomma väldigt mycket. Det behövs inga nya pengar, utan genom att avstå från att producera förintelsevapen skulle vi kunna frigöra resurser till att bekämpa svälten och den värsta nöden.”

Ingvar Carlsson, f.d. statsminister, 1998

följt av Nordamerika (65 procent) och sedan Mellanöstern (62 procent). Ökningen är även stor bland de länder som enligt världsbanken klassas som låginkomstländer, däribland Afghanistan, Etiopien, Indien, Pakistan och Zimbabwe. Den sammanlagda ökningen bland alla låginkomstländer uppgår till 56 procent under tioårsperioden.⁸

En del av ökningen av militärutgifter pågår i länder som har det sämst ekonomiskt ställt. Några av de fattigaste länderna i världen, däribland Demokratiska republiken Kongo, Nigeria, Rwanda, Sudan och Uganda, tillhör de länder som fördubblat sina militärutgifter mellan åren 1985 och 2000.⁹

Sambandet mellan nedrustning och utveckling

Höga militärutgifter dränerar ett lands ekonomi, riskerar att leda till regional kapprustning och kan motverka en hållbar utveckling i fattiga länder. Sambandet mellan nedrustning och utveckling är ett område som engagerat världen i många år. Redan 1955 gjorde Frankrike den första kopplingen i denna riktning och föreslog inom FN ett åtagande om en årlig, och ökande, minskning av militärutgifterna.¹⁰ 1973 antog FN:s generalförsamling en resolution som uppmanade till en 10-procentig nedskärning av försvarsbudgetar för direkt omfördelning till social utveckling.

1973 | In 1973, the General Assembly adopted a resolution calling for a 10 per cent one-time reduction in the military budgets of the five permanent members of the Security Council. Under this resolution, 10 per cent of the sum thus saved would be allocated for social and economic development in developing countries. The resolution called on other States to join in.¹¹

1987 höll FN en särskild konferens om detta tema som sedan har följts av åtskilliga resolutioner och rapporter. 2002 tillsattes en särskild expertgrupp, där bland andra Sverige var representerat, för att undersöka detta samband. I deras rapport från 2004 konstaterar man att nedrustning och utveckling är åtskilda, men ömsesidigt förstärkande processer.¹² Dess inbördes samband är sofistikerat och komplicerat och inte på något vis automatiskt. Men även om dessa två processer har sin egen logik och existerar oberoende av varandra så kan framåtskridande i den ena befrämja den andra.

I rapporten konstaterar man att nedrustning inte per automatik leder till utveckling, men att det inte finns någon tvekan om att nedrustning kan bidra till att skapa mer stabila förhållanden som gynnar en hållbar utveckling.

Omvänt kan överdrivna rustningar och militärutgifter ha en negativ påverkan på utveckling och avleda finansiella, teknologiska och mänskliga resurser från utvecklingsmål.

I slutdokumentet från 1987 års konferens slår man fast att sambandet mellan utveckling och nedrustning bland annat härrör från det faktum att militära rustningar och utveckling konkurrerar om samma begränsade resurser, på både nationell och internationell nivå. Avsättandet av massiva resurser till militär upprustning motverkar möjligheten att nå maximal utveckling medan en minskning av militärutgifterna på ett dramatiskt sätt skulle kunna bidra till utveckling. Konferensen enas om att länderna ska hålla sina militärutgifter på minsta möjliga nivå.¹³

I SIPRI Yearbook 2007 görs en särskild jämförelse mellan länders militärutgifter respektive sociala utgifter. Man konstaterar att under femårsperioden 1999-2003 lade höginkomstländer *tre gånger mer* på hälsovård som på försvaret medan låginkomstländer i stället lade *mindre* på hälsa än på försvaret.¹⁴

I FN:s expertrapport från 2004 konstaterar man att problemet inte bara är att militärutgifterna avleder resurser från andra prioriteringar utan att stora militära kostnader också kan påverka en stats ekonomi eftersom resurser på rustningar ofta är ickeproduktiva, ineffektiva och sker under icke-konkurrenssatta förhållanden.

”Excessive armament and military spending can have negative impact on development and divert financial, technological and human resources from development objectives.”

FN:s expertgrupp om sambandet mellan nedrustning och utveckling.

Mer om FN och nedrustning

- **FN:s avdelning om konventionella vapen – nedrustning och utveckling**
Här finns bland annat en förteckning över FN-resolutioner om sambandet mellan nedrustning och utveckling, konferensrapporter och rapporter från expertgrupper. Läs mer: <http://disarmament.un.org/cab/d&d.html>

Det är viktigt att komma ihåg att militärutgifter inte endast handlar om kostnader relaterade till forskning och utveckling, produktion, personalkostnader och underhåll av vapensystem. Om man endast fokuserar på de finansiella kostnaderna underskattar man de totala kostnaderna för militära rustningar.

Rustningarnas dolda kostnader

Kostnader, som oftast inte inkluderas, men som är relaterade till militära rustningar.

- Mänskliga resurser så som forskare och ingenjörer används till militära uppgifter istället för civila ändamål (1998 gick 37 procent av världens forskningsresurser till militära ändamål enligt Sipri Yearbook 2001).
- Hälsokostnader för vård och långsiktig rehabilitering av människor som skadats av vapen.
- Negativa effekter på miljön vid användning och destruktion av vapen samt de miljömässiga effekterna av oexploderade lämningar av krig, så som landminor.
- Kostnader för destruktion av vapen och system för implementering av avtal och regimer för rustningskontroll.

Väpnade konflikter

2007 pågick det 14 större väpnade konflikter i 13 länder. Av de 13 länder där större väpnade konflikter ägde rum 2007 tillhörde 4 de 10 största importörerna av större vapensystem samma år, nämligen Indien, Israel, Turkiet och USA.¹⁵

Väpnade konflikter är enligt FN ett centralt hinder för att uppnå millenniemålen.¹⁶ Det finns ett direkt samband mellan utvecklingsnivån i ett land och risken att drabbas av väpnade konflikter. Ju fattigare landet är ju större är sannolikheten att man dras in i väpnade konflikter.¹⁷

Svärd skall smidas till plog. Staty utanför FN i New York.

Fattigdom ökar risken för väpnade konflikter på många olika sätt. Inte minst har fattiga länder oftare svagare regeringar vilket gör det lättare för väpnade grupper att destabilisera landet eller regionen.

Även det omvända gäller naturligtvis. Länder som är indragna i allvarliga väpnade konflikter har svårt att nå en hållbar utveckling. Enligt FN:s millennieprojekt befinner sig åtminstone 22 av de 34 fattiga länder som har minst chans att uppnå millenniemålen i en väpnad konflikt eller en post-konfliktsituation.¹⁸ En hållbar utveckling är alltså avgörande för att undvika väpnade konflikter.

I rapporten *Africa's missing billions* konstateras att inbördeskrig och andra väpnade konflikter har kostat afrikanska länder ungefär 300 miljarder dollar mellan åren 1990 och 2005. Denna kostnad motsvarar, ironiskt nog, den summa som

Vapnens effekter

International Peace Bureau redogör i rapporten "Warfare or Welfare?" för ett antal negativa effekter för mänsklig utveckling som följer i spåren av vapenutvecklingen.¹⁹

- Deaths, maiming, wounding, trauma.
- Bereavement, psychiatric disturbances, family breakdown.
- Medical and rehabilitation costs
- Famine, malnutrition, disease
- Destruction of housing, industries, markets, transport infrastructure, communities
- Disruption of trade and industrial production, loss of investment
- Using up of valuable foreign exchange
- Displacement (both refugees and internally displaced people)
- Damage to the environment and to agricultural production
- Growth in criminality, corruption, black market
- Loss of employment and transmission of traditional skills.
- Regional instability, arms races
- Increased dependency on foreign assistance
- Effects on future generations – economic, political, cultural, psychological

under samma period gavs i bistånd till Afrika. I genomsnitt förlorar de Afrikanska ekonomierna 18 miljarder dollar per år till följd av väpnade konflikter, vilket i sig motsvarar 15 procents minskning av deras BNP. Enligt rapporten kommer 95 procent av de vapen som vanligen används i konflikterna från länder utanför Afrika.²⁰

Enligt biståndsorganisationen Oxfam bidrar väpnade konflikter och den flyktingproblematik de ger upphov till mer än hälften av de hungerkatastrofer som drabbat Afrika. I varje Afrikanskt land som har lidit av en hungerkris har väpnade konflikter och inbördeskrig spelat en avgörande roll.²¹

”If anything, investing in development is a key step toward averting conflict.”
UN Millennium Project

Vad görs åt problemen?

Samtidigt som de flesta inser vilket vansinne som de enorma militärutgifterna utgör och det hot mot hållbar utveckling som de innebär pågår inga konkreta internationella initiativ för att minska dem. Den nödvändiga reduceringen av militärutgifter är ett område många talar om men få praktiserar. Men frågan är om hållbar utveckling kan åstadkommas utan en samtidig omfördelning av resurserna som idag spenderas på krigsförberedelser.

När krav på nedrustning presenteras refereras det ofta till FN-stadgans artikel 51 som ger staterna ”den naturliga rätten till individuellt eller kollektivt självförsvar i händelse av ett väpnat angrepp mot någon medlem av Förenta Nationerna, intill dess att säkerhetsrådet vidtagit nödiga åtgärder för upprätthållande av internationell fred och säkerhet.” Denna artikel används av alla FN:s medlemsstater som legitimering för dess satsningar på militärt försvar. Vad många emellertid tycks glömma är att medlemsländerna också har skrivit under artikel 26 i FN-stadgan som säger att man ska utarbeta planer för en reglering av rustningarna i syfte att ”främja upprättande och upprätthållande av internationell fred och säkerhet med minsta möjliga uppoffring av världens mänskliga och ekonomiska tillgångar för rustningsändamål”.

”The greatest taboo in the development field is the silence regarding the costs of militarism.”
Colin Archer, International Peace Bureau.

Sedan FN:s första särskilda session om nedrustning 1978 har åtskilliga resolutioner om sambandet mellan nedrustning och utveckling antagits av FN:s generalförsamling. I 2007 års resolution, från den 5 december, skriver man bland annat följande:

Stressing the importance of the symbiotic relationship between disarmament and development and the important role of security in this connection, and concerned at increasing global military expenditure, which could otherwise be spent on development needs /.../

Urges the international community to devote part of the resources made available by the implementation of disarmament and arms limitation agreements to economic and social development, with a view to reducing the ever-widening gap between developed and developing countries.²²

Det lider alltså ingen brist på insikt i världen om att det finns ett samband mellan nedrustning och utveckling. Det finns också, som synes, konkreta uppmaningar om att världssamfundet ska omfördela militära resurser till ekonomisk och social utveckling. Vad som saknas är politisk vilja att genomföra de nödvändiga åtgärderna.

Vapenhandel eller utveckling

Det finns en rad problem förknippade med den internationella vapenhandeln.

- Den internationella vapenhandeln är en viktig drivkraft bakom militära rustningar, och bidrar därmed till krig och väpnade konflikter. Kapprustningar skapar ömsesidig misstro. Länder i konflikt tenderar ofta att förstärka en "fiendebild" av varandra där motpartens rustningar ses som ett tecken på dess aggressivitet. De egna rustningarna blir då en garanti för överlevnad och därmed är rustningsspiralen i full gång.
- Export av krigsmateriel till fattiga länder bidrar till svält och utebliven hälsovård. Biståndsorganisationen Oxfam konstaterar att en oseriös handel med vapen triggat militärutgifterna i utvecklingsländer och avleder resurser som annars skulle kunna användas till utbildning, hälsovård och social utveckling.²³
- Export av krigsmateriel ingår ofta i en större överenskommelse där säljaren hjälper köparen att bygga upp en egen krigsindustri och tillverka vapnen på licens.

”The global arms trade, and its accompanying glut of military spending, continues to represent the single most significant perversion of worldwide priorities known today. It buttresses wars, criminal activity and ethnic violence; destabilises emerging democracies; inflates military budgets to the detriment of health care, education and basic infrastructure; and exaggerates global relationships of inequality and underdevelopment. Without massive and coordinated action, militarism will continue to be a scourge on our hopes for a more peaceful and just twenty-first century.”

Oscar Arias, president av Costa Rica och mottagare av Nobels fredspris 1987.

Den amerikanska kongressens utredningstjänst gör varje år en rapport över vapenhandel med utvecklingsländer. Enligt 2008 års rapport omsatte världens vapenhandel drygt 30 miljarder dollar under 2007. Samma år slöts nya vapenkontrakt till ett värde av nära 60 miljarder dollar.

Under fyraårsperioden 2004-2007 var Indien det utvecklingsland som tecknade vapenkontrakt till det högsta värdet följt av Saudiarabien och Pakistan. Under år 2007 "toppade" Saudiarabien listan, följt av Indien och Pakistan.²⁴

Vapen eller vatten?

1999 köpte Sydafrika krigsmateriel för ca sex miljarder dollar. I vapenpaketet ingick krigsfartyg, ubåtar, helikoptrar och 28 svensktillverkade JAS-stridsflygplan. Motsvarande summa hade istället kunnat bekosta mediciner och behandling för samtliga fem miljoner AIDS-drabbade i landet under två år.²⁵ För hela vapenpaketet betalar Sydafrika i genomsnitt 530 miljoner dollar per år fram till 2011/2012. Summan kan jämföras med uppskattningsvis 425 miljoner dollar årligen som skulle räcka för att ge gratis rent vatten till alla invånare i hela landet.²⁶

SIPRI listar varje år de största vapenexportörerna respektive importörerna i världen. Av världens 30 största vapenimportörer under åren 2003-2007 räknas 10 stycken som utvecklingsländer, det vill säga de hade mindre än 0,8 i UNDP:s Human Development Index. De aktuella länderna, fördelade efter vilka som importerar mest vapen är; Kina (plats nr 1 på SIPRI:s lista över världens största vapenimportörer), Indien (nr 2), Egypten (nr 7), Turkiet (nr 9), Pakistan (nr 11), Sydafrika (nr 19), Algeriet (nr 22), Venezuela (nr 24), Iran (nr 27), Indonesien (nr 29).²⁷

Anmärkningsvärt är att de fem permanenta medlemmarna i säkerhetsrådet – USA, Ryssland, Frankrike, Storbritannien och Kina – de länder som har det yttersta ansvaret för fred och säkerhet i världen, samtidigt tillhör de som exporterar mest vapen i världen. Dessa länder står ensamma för 71 procent av all export av större vapensystem i världen. Bara USA och Ryssland står ensamma för 56 procent av all vapenexport.²⁸

Globaliserad vapenmarknad

Några faktorer måste uppfyllas för att det överhuvudtaget ska finnas något intresse i att köpa vapen. Hotbilder, kapprustning, väpnade konflikter är exempel på faktorer som kan bidra till att en stat anser sig nödgad att köpa krigsmateriel. Fattigdom och brist på respekt för mänskliga rättigheter är i sin tur underliggande faktorer som kan bidra till en negativ hotbild, en ökad kapprustning eller att konflikter eskalerar till krig.

För att en global vapenmarknad av både intresserade köpare och säljare ska kunna upprätthållas behöver stat och företag agera samfällt för att understödja marknaden. Staten måste givetvis ha resurser att avsätta till inköp av krigsmateriel. Utöver att göra en bedömning av storleken på försvarsutgifterna i sin helhet i förhållande till hela statsbudgeten måste ett land också göra en bedömning av fördelningen mellan förbandsverksamhet och materielanslag inom försvarsbudgeten. Har man en egen nationell vapenindustri tenderar man av förklarliga skäl att gynna den och lägga så många beställningar som möjligt hos den inhemska industrin. I avsaknad av detta kan staten istället försöka försäkra sig om olika slags motköpsprestationer eller liknande.

Nedan följer några aktuella trender på den globala vapenmarknaden, som illustreras med svenska exempel.

Exportstöd

Vapenaffärer kan tjäna som dörröppnare till nya marknader. Av detta skäl är exporterande stater ofta involverade i olika typer av exportstöd. Att göra en stor beställning av ett större vapensystem med ett annat land är för det mesta ett beslut som fattas på allra högst politiska nivå. Genom affären binds de två länderna samman under vapnets hela livslängd, vilket många gånger handlar om flera decennier. Detta är alltså ett extremt strategiskt och politiskt ställningstagande.

Enligt en amerikansk kongressrapport har ett starkt exportstöd bidragit till att de större västeuropeiska vapenexportörerna har stärkt sin position på världsmarknaden.

“The Major West European suppliers have had their competitive position in weapons exports strengthened over the years through strong government marketing support for their foreign arms sales.”²⁹

En stats exportstödande verksamhet kan fungera på många olika sätt. Ofta finns särskilda avdelningar inom utrikes-, handels- eller försvarsdepartement som sär-

skild arbetar med exportfrämjande av krigsmateriel. Det hör snarare till regel än undantag att ansvariga ministrar eller andra höga företrädare medverkar aktivt i större vapenaffärer. Även ambassader är involverade i att understödja industrins exportansträngningar.³¹

För svenskt vidkommande slogs denna politik fast i regeringens proposition Totalförsvaret i förnyelse från 1996.

”För att de svenska företagens exportpotential skall kunna utnyttjas är det viktigt att regeringen och svenska myndigheter på ett aktivt och strukturerat sätt stöttar försvarsindustrins exportansträngningar av större materielprojekt.”³¹

Även försvarsmaktens medverkan är ett viktigt stöd. Försvarets materielverk har en särskild roll i att underlätta för vapenindustrins exportansträngningar. Exempel på exportstödjande verksamhet av detta slag är i samband med Bofors försök i början av 2000-talet att sälja ytterligare kanoner till Indien. I samband med att flera provskjutningar genomförts i Indien har Försvarets materielverk lånat ut en haubits samt ställt personal från artilleriregementet A9 i Kristinehamn till Bofors förfogande i deras marknadsföringsinsatser.³²

Materielanslaget är i sig en av de viktigaste exportstödjande verksamheterna. Det är oerhört viktigt för industrin att kunna peka på att försvarsmakten i det egna landet är en kund. Försvarets materielverk blir på detta sätt en extremt viktig referenskund. Ibland kan detta gå så långt att staten tar på sig oerhörda kostnader i form av inköp för att hoppas på exportintäkter i ett senare skede. Ett exempel på detta är den svenska statens beställning 1997 av delserie 3 av Jas 39 Gripen till en kostnad av 30 miljarder kronor.

”Jas är något mer än att försörja svenska flygvapnet med plan. Det är ett positivt industriprojekt” säger Anders Svärd (c), f.d. ledamot i försvarsberedningen och fortsätter. ”Om vi hade sagt nej till delserie 3 skulle detta ha inneburit att vi sagt att vi inte kan exportera. En viktig del av Jas-diskussionen handlar om att man ska dela Jas framtida utvecklingskostnader med flera länder.”³³

Motköp

Ett sätt att uppmuntra vapenaffärer är om säljaren garanterar olika typer av investeringar i köparlandet. Om ett företag kan erbjuda ett stort och attraktivt paket av sådana så kallade motköp kan det vara avgörande för om man får affären. Det är oftare regel än undantag att större vapenaffärer med fattigare länder ingår i ett större motköpspaket. Det är inte säkert att staten är direkt involverad i alla detaljer kring själva motköpsuppgörelsen som kan vara egna affärskontrakt företag till företag, men staten har ofta intresse i att underlätta att ett intressant motköpspaket kommer tillstånd. Motköp är alltså ett konkret lockbete eller smörjmedel för att få igenom en vapenaffär.

Motköp hämmar utveckling³⁴

Den överväldigande majoriteten av världens forskning visar att motköp:

- Ökar snarare än minskar kostnaden för vapenköp
- Snedvrider marknadskrafter
- Kan bidra till vapenspridning
- Är näst intill omöjlig att kontrollera
- Är ökända för att involvera korruption
- Hämmar, snarare än bidrar till ekonomisk utveckling.

Ett exempel på en motköpsaffär är när Saab och deras brittiska partner BAE Systems i slutet av 1990-talet skulle sälja stridsflygplan till Sydafrika. För att vinna ordern som innefattade 28 Jas och 24 skolflygplan av typen Hawk erbjöd Saab och BAE motköp till ett värde som var fyra gånger så stort som priset på planen fram till år 2011. Till största delen skulle det handla om investeringar inom civil industri. Men enligt Sveriges radio så har så många som 21 av de 26 motköpsaffärerna antingen avbrutits eller underkänts.³⁵

World Trade Organisation (WTO) förbjuder i princip motköpsaffärer och annat statligt stöd till affärer inom civil handel eftersom detta anses störa den fria marknaden. Men dessa regler gäller inte för handeln med vapen, som är undantagen. Anledningen är att denna anses handla om väsentliga säkerhetsintressen för stater.³⁶

Exportkrediter

Exportkrediter är lån, garantier och annan försäkran att finansiera en affär till ekonomiskt eller politiskt riskabla mottagarländer. Det finns mer än 80 exportkreditinstitut i världen³⁷, en del är statliga myndigheter, likt det svenska Exportkreditnämnden (EKN) medan andra kan vara privata företag, så som det statligt kontrollerade företaget Svensk Exportkredit. EKN har bildats för att företagen ska våga ta risker och genomföra affärer som de, till exempel på grund av politiska oroligheter i samarbetslandet, annars skulle ha avstått ifrån.³⁸

Exportkrediter kan vara viktiga verktyg för att bidra till utveckling i ett land genom att de möjliggör för företag att överhuvudtaget investera i ett land. Det som är centralt är naturligtvis att de projekt som finansieras går till verksamheter som gynnar utveckling i samarbetslandet samt att den huvudsakliga delen av vinsterna stannar kvar i landet.

Everything But Arms

Genom en EU förordning, kallad "Everything But Arms", från den 5 mars 2001 erbjuder EU de minst utvecklade länderna i världen att exportera tullfritt till EU. Tullfriheten gäller för alla varor utom vapen och ammunition.

Men om exportkrediter används för att finansiera verksamhet där vinsterna huvudsakligen går till ursprungslandet eller sådan verksamhet som inte gynnar en intern utveckling bör de inte användas. Då riskerar exportkrediterna istället att bli ett verktyg som befäster fattigdomen.

Om ett företag eller land inte kan betala en affär som genomförts går exportkreditinstitutet in och tar över skulden så att exportföretaget inte behöver lida någon skada. På detta sätt så tar alltså staten över riskerna för privata företag. Om exportkreditinstitutet inte kan utverka betalning för skulden kommer den att adderas till statens allmänna statsskuld. Räntor på skulderna och förändringar i

växelkurser kan göra att den slutliga kostnaden blir betydligt högre än det ursprungliga kontraktet. Kostnader som den enskilde fattige får betala i form av hämmad social utveckling. I vissa fall kan skuldavskrivningar göra att kostnaden för vapenaffären istället förs över på skattebetalarna i säljarlandet.

Anledningen att stater måste gå in och intervensera är att det kan vara svårt att få privata banker att ge lån till affärer med länder som har en stor statsskuld eller är inblandade i väpnade oroligheter. Världsbanken, IMF eller andra internationella institutioner finansierar överhuvudtaget inte vapenaffärer. Här fyller exportkreditinstitut ett tomrum. Utan stöd från exportkreditinstitut skulle flera vapenaffärer aldrig äga rum.³⁹

Komponenter och samarbetsavtal

Det är få, om ens några, länder som idag klarar av att på egen hand utveckla större vapensystem på egen hand. Den internationella vapenindustrin har, till följd av neddragningarna efter kalla krigets slut, tvingats att slå sig samman över nationsgränser och rationalisera sin produktion. I en mer och mer konkurrensutsatt marknad där stater överger nationella protektionistiska krav och i högre grad går ut på marknaden för beställningar, tvingas företagen att mer än någonsin tidigare skära på kostnaderna. Att förlägga en viss produktion i låglöneländer är ett sätt att minska kostnaderna.

Arms Trade Treaty

Kampanjen Control Arms startades 2003 av flera enskilda organisationer. Kampanjen har ett ambitiöst mål - att världens länder ska anta ett globalt juridiskt avtal som reglerar vapenhandeln - ett så kallat *Arms Trade Treaty*. Sommaren 2006 överlämnades 1 miljon namnunderskrifter från människor över hela världen till stöd för detta avtal till FN:s generalsekreterare. Senare samma höst röstade generalförsamlingen, med en överväldigande majoritet, igenom en resolution om att påbörja arbetet för en global vapenhandelskonvention. Detta arbete pågår fortfarande.

- **Förenta Nationerna**
<http://www.un.org/disarmament/convarms/ArmsTradeTreaty/html/ATT.shtml>
- **Control Arms**
<http://www.controlarms.org>

I denna allt mer globaliserade vapenmarknad är en lång rad länder och företag involverade i att ett vapensystem tillslut kan produceras och säljas. Ett problem med denna utveckling är naturligtvis att det blir betydligt svårare att kontrollera att exporten sker enligt nationella eller internationella regler. Ett exempel på detta är när europeiska enskilda organisationer sommaren 2007 kunde avslöja att leveranser från europeisk vapenindustri kunde komma att kringgå EU:s vapenembargo mot Burma. Indien stod i beredskap att leverera den militära attackhelikoptern "Advanced Light Helicopter" till Burma. Företag från sex EU-länder, däribland svenska Saab, är inblandade i produktionen av dessa helikoptrar.⁴⁰

Exemplet visar att när det handlar om en globaliserad vapenmarknad biter inte nationella eller regionala regler. Det som kan förhindra detta i framtiden är en internationell och restriktiv vapenhandelskonvention.

Teknologiöverföring och licensproduktion

Export och import av krigsmateriel innebär ett långsiktigt åtagande för båda parter under åtskilliga år framöver. Genom samarbetet knuts länderna till varandra. Genom samarbetet får man också utbyte av erfarenheter mellan företag eller försvarsmakter. Ytterligare en viktig aspekt är att bidra till att föra över teknologi och kunskap om denna.

Köparlandet är kanske intresserat av att få ta del av strategiskt viktig kompetens och integrera detta i den egna försvarsmakten eller kommande vapensystem. Säljaren är naturligtvis intresserad av att göra köparen beroende av ens egna produkter och tillförsäkra sig om ett långsiktigt samarbete som genererar ytterligare kontrakt framöver.

Genom att etablera anläggningar för licensproduktion i köparlandet uppfylls båda parter intresse. Säljaren hjälper därmed köparen att bygga upp en egen industriell kompetens som i sin tur är till gagn för säljaren i arbetet med att bygga långsiktiga relationer.

Ett exempel på tekniköverföring och licensproduktion är Indiens planerade köp av 126 stridsflygplan. Indiens flygvapenchef betonade sommaren 2007 att denna "transfer of technology" syftades till att bygga upp en egen flygvapenindustri är en väsentlig del av beslutet om anskaffning.⁴¹

Saab försöker sälja Jas 39 Gripen till Indien och har som slogan för sin Indienkampanj "The Wings of your nation". I ett faktabroschyr producerad inför deras Indienlansering under den stora vapenmässan AeroIndia i Bangalore i februari 2007

skriver man bland annat om sin beredvillighet att bidra till teknologiöverföring.

“The Wings of Your Nation” conveys a long-term commitment to your nation. Gripen offers India a unique combination of the first, in service, latest generation, multirole/swing-role combat aircraft and comprehensive industrial cooperation including technology transfer.⁴²

Lätta vapen – stora problem

Ett problem som på senare tid uppmärksammas allt mer är den okontrollerade spridningen av så kallade lätta, eller bärbara, vapen. I de allra flesta konflikter är det just dessa lätta vapen så som automatkarbiner och granatgevär som är det dominerande vapenslaget, snarare än stridsvagnar, ubåtar eller stridsflygplan.⁴³ Det mest spridda av alla vapnen är den ryska automatkarbinen AK-47 som det uppskattas finnas 50-70 miljoner exemplar av på samtliga kontinenter.⁴⁴

Det uppskattas att det finns mer än 600 miljoner lätta vapen i världen, varav många på den svarta marknaden.⁴⁵ När en väpnad konflikt bryter ut strömmar dessa vapen mot krigsskådeplatsen.

Lätta vapen är relaterade till utvecklingsfrågor på andra sätt än större vapensystem. Eftersom lätta vapen i sig är billiga att köpa är den ekonomiska belastningen på ett lands ekonom i högre grad relaterad till inköp av större (och dyrare) vapensystem, även om omfattande inköp av lätta vapen även det kan avleda nödvändiga resurser till social utveckling.

Den frekventa användningen av lätta vapen är det som främst motverkar en hållbar utveckling. Det uppskattas att omkring 500 000 människor dödas varje år av lätta vapen, varav 300 000 i väpnade konflikter.⁴⁶ Många gånger är det svårt att skilja på militärt väpnat våld och ren kriminalitet, inte minst i länder som befinner sig i en post-konfliktsituation.

Skador till följd av lätta vapen påverkar inte bara individen själv utan hela dess familj och samhälle. Om en familjeförsörjare påverkas så drabbas hela familjen och långvarig invaliditet kräver långvarig och kostsam sjukvård och rehabilitering.

EU:s uppförandekod för vapenexport

Den 8 december 2008 antog ministerrådet en så kallad gemensam ståndpunkt om vapenexport.⁴⁷ Den gemensamma ståndpunkten ersätter därmed EU:s ursprungliga så kallade uppförandekod för vapenexport. Den nya gemensamma

Effekter av lätta vapen

Några indirekta effekter av tillgång till och användning av lätta vapen⁴⁸

- Ökning av kriminalitet och dödliga skador av denna
- Kollaps eller erosion av den sociala välfärden
- Nedgång av formell och informell ekonomi
- Snedvridning av investeringar och besparingar
- Förskjutning av samhällelig social samanhållning

ståndpunkten är reviderad och innehåller mer långtgående restriktiva kriterier för vapenexporten än tidigare.

EU:s uppförandekod för vapenexport antogs av rådet den 8 juni 1998. Den innehåller ett antal kriterier som ska vara vägledande för medlemsstaternas beslut om vapenexport. Ett problem med koden är att den endast har varit ett politiskt bindande dokument. Beslutet att göra uppförandekoden till ett juridiskt bindande rättsligt instrument innebär att det lättare går att utkräva ansvar om man i strid med reglerna tillåter vapenexport till exempelvis krigförande länder.

Den nya gemensamma ståndpunkten hindrar inte medlemsstaterna från att bedriva en mer restriktiv nationell policy för vapenexporten. Varje land måste dock tillse att nationell lagstiftning och praxis åtminstone överensstämmer med den nya ståndpunkten som i vissa avseenden har mer långtgående skrivningar än de svenska riktlinjerna. Till exempel ska man enligt kriterium åtta i de nya reglerna ta hänsyn till om vapenexporten allvarligt riskerar att motverka en hållbar utveckling i mottagarlandet.

Kriterium åtta – hållbar utveckling

Kriterium åtta i den uppförandekoden handlar om att medlemsstaterna ska ta hänsyn till om vapenexporten riskerar att underminera en social och hållbar utveckling i mottagarlandet. Kriterium nummer åtta lyder i sin fulltext som följer:

”Den exporterade militära teknikens eller materielens förenlighet med mottagarlandets tekniska och ekonomiska förmåga, med beaktande av det önskvärda i att stater får sina legitima behov på säkerhets- och försvarsområdet tillgodosedda med minsta möjliga användning av mänskliga och ekonomiska resurser till krigsmateriel.

EU:s uppförandekod för vapenexport

De åtta kriterierna i EU:s uppförandekod kan sammanfattas som följer:

1. Internationella förpliktelser

Respekt för medlemsstaternas internationella förpliktelser och åtaganden

2. Mänskliga rättigheter och humanitär rätt

Respekten för de mänskliga rättigheterna i det slutliga bestämmelselandet samt det landets respekt för internationell humanitär rätt

3. Inre väpnade oroligheter

Den interna situationen i det slutliga bestämmelselandet som en följd av existerande spänningar och väpnade konflikter

4. Regional fred och stabilitet

Bevarande av regional fred, säkerhet och stabilitet

5. Nationell säkerhet

Den nationella säkerheten för medlemsstaterna och de territorier i fråga om vilka en medlemsstat är ansvarig för de yttre förbindelserna, samt för vänligt sinnade och allierade länder

6. Köparlandets uppträdande och respekt för internationell rätt

Köparlandets uppträdande gentemot det internationella samfundet, i synnerhet i fråga om dess attityd till terrorism, arten av dess allianser och dess respekt för internationell rätt

7. Risk för vidareexport

Om det föreligger risk för att den militära tekniken eller krigsmaterielen kommer att avledas till annat ändamål inom köparlandet eller återexporteras på oönskade villkor

8. Hållbar utveckling

Den exporterade militära teknikens eller materielens förenlighet med mottagarlandets tekniska och ekonomiska förmåga, med beaktande av det önskvärda i att stater får sina legitima behov på säkerhets- och försvarsområdet tillgodosedda med minsta möjliga användning av mänskliga och ekonomiska resurser till krigsmateriel.

Medlemsstaterna ska, mot bakgrund av informationen från relevanta källor såsom Förenta nationernas utvecklingsprogram, Världsbanken, Internationella valutafonden samt rapporter från Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling, beakta huruvida den tilltänkta exporten allvarligt skulle hindra en hållbar utveckling i mottagarlandet. De ska i detta sammanhang beakta mottagarlandets relativa nivå på militära och sociala utgifter och även ta hänsyn till eventuellt bistånd från EU eller bilateralt bistånd.”

EU:s användarguide för vapenexport

EU:s användarguide har tagits fram efter förslag från bland annat enskilda organisationer inom EU. Användarguiden innehåller ett antal faktorer som ska beaktas vid prövningen av exporttillstånd. Syftet med guiden är att uppnå en större enhetlighet mellan medlemsstaterna vid tillämpningen av kriterierna i EU:s uppförandekod för vapenexport. Denna så kallade ”bästa praxis” uppdateras kontinuerligt och är avsedd att tillämpas av tjänstemän som handlägger exportlicenser och andra tjänstemän i ministerier och andra statliga organ som bör lämna underlag till beslutsprocessen.

Sverige struntar i EU-regler

Tolkningsen av kriterium åtta varierar åtskilligt mellan medlemsländerna. Detta till trots att det finns en särskild användarguide till stöd vid tolkningen. Under åren 2004-2006 nekade Frankrike 60 exporttillstånd med hänsyn till fattigdomskriteriet. Storbritannien, som kan jämföras med Frankrike avseende antalet utförelsetillstånd, avslog under samma period inte en enda utförelselansökan med detta som grund. Sverige å andra sidan, har inte ens en metodologi för att göra bedömningar om exportens förenlighet med kriterium åtta. Enligt ansvariga tjänstemän nekar Sverige inte utförelsetillstånd endast för att mottagarlandet är fattigt.⁴⁹

Det svenska exportkontrollsystemet är tämligen unikt, såtillvida att parlamentarikerna har insyn i och ger synpunkter vid konkreta exportaffärer. Detta görs i det så kallade exportkontrollrådet (EKR) som består av representanter från samtliga riksdagspartier och vars bedömning ligger till grund för beslut om vapenexport av den ansvariga myndigheten, Inspektionen för strategiska produkter. Användarguiden bör sålunda vara ett dokument som är bekant för och frekvent använt av ledamöterna i exportkontrollrådet. Ledamöter i exportkontrollrådet har emellertid bekräftat för Svenska Freds att de inte använder denna användarguide och att de överhuvudtaget inte ens känner till dess existens.

Mer om EU och vapenexporten

- **Exportkontroll inom EU**

Diverse olika dokument om EU:s arbete med exportkontroll finns att tillgå via avdelningen om "säkerhetsrelaterad exportkontroll" (krigsmateriel) på rådets webbplats:

http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1484&lang=SV&mode=g

- **EU:s uppförandekod för vapenexport**

Den 8 december 2008 blev EU:s uppförandekod för vapenexport från juni 1998 en juridiskt bindande så kallad "gemensam ståndpunkt". Den nya uppförandekoden är därmed ett för medlemsstaterna rättsligt bindande dokument. Uppförandekodens åtta kriterier finns samlade i artikel två i den gemensamma ståndpunkten, som publiceras i Europeiska unionens officiella tidning och kan laddas ner här:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:335:0099:0103:SV:PDF>

- **Användarguide för EU:s uppförandekod för vapenexport**

Användarguiden uppdateras kontinuerligt och innehåller riktlinjer för tolkning av kriterierna i uppförandekoden. Syftet är att utgöra ett underlag för medlemsstaterna i deras tillämpning av uppförandekoden. Den senaste versionen av användarguiden, från februari 2008 kan laddas ner här:

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/su/08/st07/st07486.sv08.pdf>

- **Årliga rapporter om EU-ländernas vapenexport**

Sedan 1999 har EU-länderna årligen sammanställt i en gemensam rapport viss statistik över de enskilda ländernas vapenexport, redogjort för kommande prioriteringar samt utvecklingen inom exportkontrollområdet inom EU-länderna. Den senaste, tionde, årsrapporten finns att tillgå på svenska här:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:300:0001:0374:SV:PDF>

Svensk politik

Sverige har en central roll i internationella nedrustningsförhandlingar och får också beröm för sin biståndspolitik. Men lika stor samstämmighet som det råder kring förträffligheten i Sveriges politik för global utveckling, lika stor är inkoherensen mellan densamma och Sveriges vapenexportpolitik.

Framväxten av politik för global utveckling

Arbetet med att utveckla Sveriges politik för global utveckling tog fart i och med att rapporten från den parlamentariska kommittén Globkom lanserades i mars 2002.⁵⁰ I Globkom-rapportens inledning konstateras följande:

”Att utrota fattigdomen i världen är mänsklighetens största moraliska, politiska och ekonomiska utmaning och en förutsättning för fred, stabilitet och hållbar utveckling.”

Globkom försöker ta ett helhetsgrepp på Sveriges politik för global utveckling och betonar att väpnade konflikter är allvarliga hinder för en hållbar utveckling.

”Klyftorna inom många samhällen ökar ... De djupa orättvisorna driver fram regionala och lokala konflikter som förstärker fattigdomen ytterligare och driver människor på flykt. Orättvisor bygger under religiösa och etniska motsättningar som i ökande grad bidrar till att skapa och förvärra konflikter. Vid sidan om rena krigshandlingar, med alla dess förödande konsekvenser i ett antal konflikthärdar, undergräver sådana motsättningar i många sammanhållen den sammanhållning och tolerans som är en förutsättning för ekonomiska framsteg och en demokratisk utveckling.”

Men Globkom når inte ända fram när det gäller den centrala frågan om att bedriva en koherent, eller samstämmig, politik. Utredningen stannar vid att konstatera att det kan finnas olika intressen i den nationella politiken och utvecklingspolitiken och att detta är en målkonflikt som ”naturligen måste existera” men att denna bör ”tydliggöras”.

Globkom gjorde sålunda viktiga beskrivningar av sambandet mellan väpnade konflikter och en försämrad utveckling, men man kom inte med en hållbar lösning på problematiken. Ett område man överhuvudtaget inte tog upp var förutsättningen för de väpnade konflikterna – vapenhandeln.

Gemensamt ansvar

Globkom-rapporten följdes av regeringens proposition Gemensamt ansvar: Sveriges politik för global utveckling som överlämnades till riksdagen i maj 2003. Propositionen var ytterligare ett steg framåt när det gäller insikten om relationen mellan nedrustning och utveckling. "Väpnade konflikter utgör det allvarligaste hindret för utveckling i många fattiga länder", konstateras i propositionen. Vidare lyfts fram att höga militärutgifter och militära ingrepp i den civila maktutövningen "ofta blivit allvarliga utvecklingshinder" samt att fred och säkerhet är "en förutsättning för utveckling". Regeringen slår i propositionen fast att Sveriges politik måste vara samstämmig: "Det Sverige säger och gör i ett sammanhang måste stämma med svenskt agerande i ett annat."⁵¹

Trots dessa insikter föreslog ändå inte regeringen avgörande förändringar gällande Sveriges vapenexportpolitik. Tvärtom tycktes regeringen stå fast vid den hållning som uttryckts tidigare, exempelvis av dåvarande handelsminister Leif Pagrotsky i riksdagen den 23 februari 2000, nämligen att "rätten att köpa försvarsmateriel ej ska villkoras av utvecklingsnivå".

Men riksdagen ville gå längre än regeringen. Flera motioner betonade att även vapenexportpolitiken måste stämma överens med politiken för global utveckling. Regeringen fick bakläxa och utrikesutskottet slog i sitt betänkande från den 2 december 2003 fast att svensk krigsmaterielexport "måste ske samstämt med målet för politiken för global utveckling att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling". Det är enligt utskottets mening "angeläget att svensk vapenexport inte motverkar arbetet för att nå målet om en rättvis och hållbar global utveckling".⁵² Den 16 december 2003 antog riksdagens utskottets förslag.

Regeringens skrivelser

Sedan riksdagen antog den nya politiken har regeringen lämnat fyra regeringsskrivelser där man presenterar regeringens arbete i riktning mot en mer samstämmig politik för global utveckling.⁵³

I de tre första skrivelserna (från den socialdemokratiska regeringen) lyser en utvärdering av hur målet om att krigsmaterielexporten inte får motverka en hållbar utveckling med sin frånvaro. I kortfattade avsnitt refereras endast till att man gör samlad bedömning och att man tillämpar nationella och EU-regler samt att nya svenska riktlinjer för krigsmaterielexporten förbereds.

I skrivelse nummer tre, från 2006, utökades avsnittet om krigsmaterielexporten förvisso något. I skrivelsen för regeringen fram en något tudelad inställning:

”Säkerhet och frånvaro av väpnade konflikter är en grundläggande förutsättning för att utveckling skall kunna komma till stånd. Den internationella rätten tillåter varje land att ha ett militärt försvar för att främja nationella säkerhetsintressen och stabilitet. Tillgången till vapen kan emellertid, i länder som har svaga institutioner och där vapnen riskerar att hamna i orätta händer, utgöra ett hot mot en utvecklingsfrämjande stabilitet. Många utvecklingsländer saknar tillförlitliga kontrollmekanismer. Det är därför viktigt att se till att den svenska krigsmaterielexporten sker på ett sätt som inte motverkar arbetet för en rättvis och hållbar global utveckling.”

I den borgerliga regeringens första skrivelse från 2008 säger man sig vilja göra en nystart för Sveriges politik för global utveckling. Regeringen identifierar sex globala utmaningar som enligt regeringen är centrala för att nå målet om en rättvis och hållbar global utveckling och där Sverige kan bidra på ett effektivt sätt. Inom ramen för dessa utmaningar har 65 mål slagits fast.

En av de globala utmaningarna handlar om det som regeringen kallar ”konflikter och sviktande situationer”.

”Väpnade konflikter är ett av de största hoten mot nutida och framtida generationers välfärd. Fattigdom och konflikter ger näring åt varandra. Kontroll över naturtillgångar, bristfälliga försörjningsmöjligheter och negativa miljöförändringar är några exempel på orsaker till väpnade konflikter. Den övervägande majoriteten väpnade konflikter utspelas inom länder. De är ofta svårlösta och hotar den regionala stabiliteten och får därför konsekvenser för internationell fred och säkerhet. Ett helhetsperspektiv på hanteringen av konflikter och sviktande situationer är en av de utmaningar som regeringen tar fasta på inom ramen för nystarten av den svenska politiken för global utveckling.”

I jämförelse med tidigare skrivelser har den nuvarande regeringen på ett tydligare sätt delat upp skrivelsen i en problembeskrivning och en mer konkret och analyserande och mer självkritisk resultatredovisning. Det sistnämnda är extremt viktigt. Långa listor över allt positivt man har gjort kan vara intressant men är bara en del av verkligheten. Minst lika viktigt är reflektioner över de svårigheter man har brottats med. Regeringen tar i detta avseende ett litet steg framåt då man avslutar varje resultatredovisning med en kort reflektion över hur målet uppfyllts.

Det enda mål där regeringen är öppen med att det finns en intressekonflikt mellan

nationell politik och politiken för global utveckling är inom området migration.

De enda målen som regeringen anser är svåra att mäta är de mål som denna skrift handlar om, nummer 61 om nedrustning, ickespridning och skärpt kontroll av konventionella vapen och mål nummer 62, att krigsmaterielexporten inte ska motverka en hållbar utveckling.

Krigsmaterielexporten verkar man ha störst problem med och konstaterar att "det är svårt att mäta måluppfyllelsen", men skriver samtidigt att de svenska reglerna och EU:s uppförandekod för vapenexport "bedöms dock ha en positiv effekt för att undvika att svensk krigsmaterialexport motverkar en rättvis och hållbar global utveckling."

Tveksam måluppfyllelse

Några som har gjort en bedömning av måluppfyllelsen är det amerikanska Center for Global Development, som varje år rankar världens rikaste länder utifrån deras kapacitet att bidra till hållbar utveckling. I deras senaste rapport från den 4 december 2008 rankas Sverige på andra plats i världen, efter Nederländerna.⁵⁴ Rapporten fick stor uppmärksamhet i Sverige och biståndsminister Gunilla Carlsson gladdes åt uppmärksamheten.

– Det är glädjande att Sverige uppfattas som en ledande givare i världen. Speciellt då vårt fokus på resultat uppmärksammas, säger Gunilla Carlsson i ett pressmeddelande från utrikesdepartementet den 5 december 2008.

Vad som inte uppmärksammades lika mycket är att Sverige i indexet fick kritik för en "stor vapenexport till fattiga och odemokratiskt styrda länder". I ett briefing paper till indexet kommenterar författaren David Roodman varför denna typ av vapenexport drar ner betyget.

"Putting weapons in the hands of despots can increase repression at home and the temptation to launch military adventures abroad. When weapons are sold instead of being given to developing nations, this diverts money that might be better spent on teachers or transit systems."⁵⁵

Även svenska freds och biståndsorganisationer kritiserar svensk vapenexport till utvecklingsländer. Två gånger har svenska folkrörelser genomfört utvärderingar av den svenska politiken för global utveckling och graderat den i en tregradig skala. Krigsmaterielpolitiken har fått underkänt båda gångerna.⁵⁶ I den senaste rapporten konstateras följande:

”Exporten under 2006 och 2007 var den största någonsin och uppgick sammanlagt till 20 miljarder kronor. Trots begränsande riktlinjer exporterar Sverige krigsmateriel till länder som är indragna i väpnad konflikt, till exempel USA och Thailand. Sverige exporterar även krigsmateriel till diktaturer som Oman och Saudiarabien och till länder där det förekommer grova och omfattande kränkningar av mänskliga rättigheter som Indien och Malaysia. De två största mottagarna av krigsmateriel under 2006 var Sydafrika respektive Pakistan, två länder som brottas med enorma utvecklingsproblem. Exporten till dessa länder uppgick ensam till 30 procent av den totala svenska vapenexporten.”

Regeringen får ge vika

Trots politiken har inte de svenska reglerna för krigsmaterielexport förändrats för att avspegla den nya politiken. De svenska riktlinjerna för vapenexport är från den 1 januari 1993. Sommaren 2003 tillsatte regeringen en utredning, den så kallade *Krigsmaterielutredningen* för att se över regelverket.⁵⁷ I direktiven för Krigsmaterielutredningen angavs inte specifikt att utvecklingsaspekter var en fråga för utredaren att ta ställning till.⁵⁸ Detta uppmärksammades dock av utrikesutskottet som i sitt betänkande från 16 december slår fast att det är angeläget att utredaren ”noga överväger hur fattigdoms och utvecklingsaspekterna i mottagarlandet samt övriga aspekter som rymms inom en samstämd politik för en global utveckling vad avser mål, perspektiv och huvuddrag kan införas i riktlinjerna”.

Det var ett motiverat förtydligande. En knapp månad dessförinnan, den 20 november, avfärdade den då ansvariga ministern för vapenexporten, Gunnar Lund, till tidningen *Nya Dagen* att man ska ta några större utvecklingshänsyn inom vapenexportpolitiken.

– Vi kan inte sätta oss till doms över hur suveräna stater vill disponera sina resurser. Det är bara om det skulle sticka så enormt i ögonen att vi anser att det är helt orimligt som vi avstår från sådana affärer, sade Lund.

Men med riksdagens beslut om Sveriges politik för global utveckling fick regeringen ge vika: vapenexporten får inte motverka en hållbar utveckling.

Krigsmaterielutredningen tog till sig utrikesutskottets påpekanden och inkorporerade frågan om hållbar utveckling i sitt förslag till nya riktlinjer för vapenexportpolitiken. Utredningen fick emellertid omfattande kritik för andra förslag

som på ett påtagligt sätt skulle leda till en radikal uppluckring av de svenska reglerna och har inte resulterat i några nya lagförslag från regeringen.

Trots att fem har gått sedan Sveriges politik för global utveckling antogs har detta inte lett till några förändringar av de svenska reglerna för vapenexport. Detta kan tyckas märkligt då riksdagen särskilt betonade detta eftersom detta är ett område där det finns uppenbara koherensproblem. Frågan infinner sig därmed – har politiken i praktiken förändrats?

Regeringen skriver i sin skrivelse om vapenexporten att det är en strävan att "effekter som är negativa för ansträngningarna att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling ska undvikas." Regeringen hänvisar till EU:s uppförandekod och dess kriterium nummer åtta som handlar om hållbar utveckling och som Sverige tillämpar och kommer till den sammantagna bedömningen detta "borgar för att de mål, perspektiv och huvuddrag som gäller för den svenska politiken för global utveckling beaktas och kommer till uttryck i svensk exportkontrollpolitik."⁵⁹

Mer om svensk vapenexport

- **Export av krigsmateriel från Sverige**

På regeringens webbplats om "Export av krigsmateriel" finns information om svensk exportkontrollpolitik samt länkar till regeringens senaste skrivelser mm: <http://www.regeringen.se/sb/d/2563/a/21898>

- **Lagen om krigsmateriel**

Lag (1992:1300) om krigsmateriel finns i Svensk författningssamling (SFS) och kan läsas via riksdagens hemsida: <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1992:1300>

- **Riksdagens riktlinjer för vapenexport**

Riktlinjerna finns sammanställda i fulltext i regeringens årliga skrivelser om krigsmaterielexporten. De kan läsas i sin helhet på sid. 98-99 i Skr. 2007/08:114, som kan laddas ner här: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/09/69/4e20941f.pdf>

- **Regeringens skrivelser om vapenexport**

Regeringens årliga skrivelser finns att tillgå via regeringens webbplats om "Export av krigsmateriel". 2008 års skrivelse kan laddas ner här: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/09/69/4e20941f.pdf>

Brist på samstämmighet

Utvecklingshänsyn har uppenbarligen inte varit avgörande vid prövning av vapenexportärenden. Detta har lett till att Sverige genom åren har sålt krigsmateriel till mycket fattiga länder. Ett exempel på detta är krigsmaterielexporten till Indien.

I mars 1986 fick Bofors ett kontrakt med Indien avseende 410 kanoner (fälthaubitsar) med ammunition till ett värde av 8,4 miljarder kr. Det var den största svenska exportaffären någonsin, värd 24 gånger mer än det årliga svenska biståndet till Indien.⁶⁰ För denna affär gav den svenska staten 1986 exportkrediter motsvarande 80 procent av ordersumman, det vill säga 6 miljarder 730 miljoner kronor i lån till Indien. Till detta kom en sänkning av räntan på 1,5 procent på lånet vilket alltså innebar ett rent bidrag på 795 miljoner kronor för att Indien skulle köpa just de svenska haubitsarna – ett bidrag som svenska skattebetalare fick betala.⁶¹

Ett mer närtida exempel är den stora krigsmaterielaffären med Pakistan. I juni 2006 stod jätteaffären klar, export av Saabs militära radarövervakningssystem Erieye till Pakistan, en affär värd 8,3 miljarder kronor.

Summan kan jämföras med de resurser Pakistan lägger på vatten och sanitet. FN:s utvecklingsorgan UNDP lyfter i sin rapport för 2006 fram problemet att militära investeringar av fattiga länder hämmar livsviktiga satsningar på rent vatten och sanitet. Pakistan omnämns särskilt då landet lägger 47 gånger mer på militären än vatten och sanitet, samtidigt som 118 000 människor årligen dör av diarré i landet. Den svenska krigsmaterielaffären med Pakistan motsvarar ensamt en summa som är 12 gånger större än Pakistans hela årsbudget för vatten och sanitet.

Den 28 maj meddelade Saab att man kommit överens med Pakistan om en minskning med 1,35 miljarder kronor efter att Pakistan – av ekonomiska skäl – begärt att reducera affären.

Även i denna affär har svenska staten godkänt mycket stora exportkrediter. Det statliga Svensk exportkredit (SEK) tecknade ett kreditavtal (lån) med Pakistanska staten för att hjälpa dem att finansiera köpet av Erieye från Saab. Det var 2006 års största exportkreditavtal som ensamt motsvarade omkring 40 procent av samtliga exportkrediter som gavs av SEK under året. "Detta är ett av de största svenska exportkontrakten någonsin, med en kreditvolym om Skr 7,4 miljarder", skriver SEK i sin årsredovisning för 2006.⁶²

Utöver dessa lån har även den statliga Exportkreditnämnden (EKN) beviljat mycket stora exportgarantier för denna affär. EKN är en myndighet som främjar svensk export genom att ställa ut olika former av statliga garantier till skydd för utebliven betalning eller andra former av kontraktsbrott. Enligt EKN var Pakistan "det enskilt största landet" under 2006. EKN godkände garantiförbindelser motsvarande 16 miljarder kronor till Pakistan, en affär som ensam motsvarade omkring 40 procent av EKN:s samtliga garantier till alla länder.⁶³ Anledningen till att EKN:s garantier är mer än dubbelt så stora som själva ordersumman, beror bland annat på att de även täcker räntor över flera år.⁶⁴ I och med denna affär är Pakistan, jämte Sydafrika, det land som Sverige har de största garantiförbindelserna med. Sydafrika relaterar som bekant till en annan vapenaffär – de 28 stridsflygplanen Jas 39 Gripen. En affär som stod klar 1998 och som EKN garanterat till ett belopp om cirka 16 miljarder kronor.⁶⁵

Vart fjärde svenskt vapen säljs till fattiga utvecklingsländer.

Explosiv utveckling

Det kan alltså konstateras att Sverige genomfört mycket stora krigsmaterielaffärer med flera länder med allvarlig fattigdomsproblematik. Med tanke på Sveriges nya Politik för global utveckling kunde det antas exporten till utvecklingsländer skulle ha minskat. Istället är det precis tvärtom.

Om vi ser till verkligheten ser vi något helt annat. Faktum är att svensk vapenexport till utvecklingsländer har skjutit i höjden sedan Sveriges politik för global utveckling infördes. Svensk vapenexport till utvecklingsländer har mer än fördubblats under de fyra år som gått sedan PGU infördes (2004-2007) i förhållande till genomsnittet under de åtta föregående åren.

Diagrammet nedan visar summan av svensk vapenexport till utvecklingsländer, det vill säga länder som enligt UNDP har mindre än 0,8 i Human Development Index (HDI).⁶⁶ Totalt har Sverige exporterat krigsmateriel till 18 utvecklingsländer mellan åren 1996-2007. Under treårsperioden 2005 till 2007 gick en fjärdedel, 25 procent, av all svensk krigsmaterielexport till utvecklingsländer. Det är en ökning med 180 procent i förhållande till treårsperioden dessförinnan.⁶⁷ Den markanta ökningen 2005-2007 avser nästan uteslutande mycket stora affärer till Sydafrika, Pakistan och Indien. Sverige exporterade inte under perioden till något av världens minst utvecklade länder, det vill säga länder med mindre än 0,5 i HDI.

Indien, Pakistan och Sydafrika

Enligt den amerikanska kongressrapporten *Conventional arms transfers to the developing nations 2000-2007* placerar sig Sverige på åttonde plats i världen över de länder som levererar mest vapen till fattiga länder, strax efter Israel.⁶⁸ De tre största exportörerna levererar ensamma mer än tre gånger så mycket som de sju nästföljande tillsammans.

Indien var det utvecklingsland i världen som köpte mest vapen under 2007. Pakistan placerade sig på femte plats och Sydafrika på åttonde.

Enligt rapporten köpte Sydafrika krigsmateriel för 2200 miljoner dollar under fyraårsperioden 2004 till 2007 och var därmed den tionde största köparen av alla utvecklingsländer.

Enligt den svenska regeringens statistik sålde Sverige krigsmateriel till Sydafrika för drygt fem miljarder kronor under samma period. Det innebär att Sverige ensamt sålde cirka 30 procent av all krigsmateriel till Sydafrika under åren 2004 till 2007.⁶⁹

Den svenska vapenexporten till Sydafrika under åren 2006 och 2007 uppgår till 24 procent av Sveriges totala varuexport till Sydafrika under samma period. Krigsmaterielexporten till Pakistan representerar en än större andel, hela 41 procent.⁷⁰

Faktum är att svensk vapenexport till utvecklingsländer har skjutit i höjden sedan Sveriges politik för global utveckling infördes.

Världens 10 största exportörer av vapen till utvecklingsländer

Världens 10 största leverantörerna av krigsmateriel till utvecklingsländer

1. USA
2. Ryssland
3. Storbritannien
4. Frankrike
5. Kina
6. Tyskland
7. Israel
8. Sverige
9. Ukraina
10. Italien

Åren 2000-2007. *Conventional arms transfers to the developing nations 2000-2007*

Den svenska krigsmaterielexporten till Indien och Pakistan uppgick under 2007 till 990 miljoner kronor. Det är mer än fem gånger så mycket som det svenska biståndet till de båda länderna och 57 procent av det sammanlagda biståndet till hela Asien samma år. Krigsmaterielexporten till Sydafrika uppgick under samma år till drygt 1,3 miljarder kronor, vilket är mer än Sidas bistånd till humanitära insatser och konfliktrelaterad verksamhet för alla länder i Afrika söder om Sahara. Summan motsvarar en dryg femtedel av Sidas samlade bistånd till Afrika söder om Sahara.⁷¹

Sverige har under de två senaste åren sålt krigsmateriel till Pakistan för knappt 1,9 miljarder kronor. Pakistan är samtidigt ett av få länder i världen som lägger ner mer resurser på försvaret än på utbildning och hälsa *tillsammans*. Pakistan placerar sig på 136:e plats över UNDP:s Human Development Index. Sverige placerar sig på sjätte plats. Som en jämförelse lägger Sverige 15 gånger mer på utbildning och hälsa än vad vi lägger på försvaret.⁷²

I spåren av Gripen

Svenska exportansträngningar av Jas Gripen är uppenbara exempel på områden där det råder en brist på samstämmighet inom olika politikområden men där politiken för global utveckling konsekvent får stå tillbaka för andra hänsynstagen. Sedan mitten av 1990-talet har regeringen på ett mer och mer uttalat sätt uppmuntrat större vapenaffärer. I regeringens försvarspolitiska proposition från 1996 slås denna politik fast för första gången.⁷³

”För att de svenska företagens exportpotential skall kunna utnyttjas är det viktigt att regeringen och svenska myndigheter på ett aktivt och strukturerat sätt stöttar försvarsindustrins exportansträngningar av större materielprojekt.”

Detta synsätt har slagit igenom på bred front. Vapenexporten som tidigare ansågs vara något nödvändigt ont har nu kommit att bli ett mål i sig som bör främjas. Regeringen stödjer idag öppet vapenexporten genom en omfattande statlig exportfrämjande verksamhet där ambassader, tjänstemän, försvarsmakten, exportkreditnämnden, med flera, deltar aktivt.⁷⁴

Vapenexport till utvecklingsländer

De största mottagarna av svensk krigsmateriel bland utvecklingsländer

1. Sydafrika	5875
2. Pakistan	2258
3. Indien	2088
4. Brasilien ⁷⁵	1344
5. Venezuela	1004

Miljoner kronor 1996-2007

Jas till Sydafrika

Jas-affären med Sydafrika tecknades i november 1998, det vill säga flera år före Sveriges politik för global utveckling beslutats. Affären som innefattade 28 stridsflygplan var emellertid uppdelad i två delar varav den senare delen omfattade 19 plan. Denna del hade Sydafrika möjlighet att avstå senast i mars 2004. I en artikel i mars 2003 krävde Svenska Freds, Diakonia, Kristna Fredsrörelsen

och Sveriges Kristna Råd att en kommission skulle tillsättas för att se över effekterna i relation till målen om fattigdomsbekämpning i Sydafrika samt att Sydafrika skulle hållas skadefritt om man valde att avstå från köpet av de sista 19 planerna.⁷⁶

Men det är inte bara Sydafrika som har erfarenheter av den svenska politiken. Svenska ministrar och andra officiella företrädare har även medverkat i exportansträngningar av Jas Gripen till länder som Brasilien, Thailand och Indien.

Jas till Brasilien

En av dem som varit mycket behjälplig för den svenska försvarsindustrins exportansträngningar är före detta statsminister Göran Persson. Ett exempel på detta är Perssons påstötningar för en försäljning av Jas till Brasilien. Brasilien planerade i början av 2000-talet att köpa upp till 110 plan för 760 miljoner dollar. Våren 2002 lämnade Saab in en slutgiltig offert till Brasilien. Strax därefter, i juni 2002, var Göran Persson på besök i Brasilien.

– Jag främjar givetvis gruppen bakom Jas, sade Göran Persson vid sitt besök. Skulle det gå hem är det den största svenska industriframgången någonsin, sade Persson.

Den 1 januari 2003 fick Brasilien en ny vänsterregering under ledning av president Luiz Inacio "Lula" da Silva. Göran Persson reste till Brasilien och deltog i installationsceremonin. Men förutom gratulationer hade Persson även ett annat ärende – att sälja Jas. Men Perssons lobbyresa blev inte den framgång han hoppats på. Istället för att komma ett steg närmare ett kontrakt om försäljning av Jas fick Persson en kalldusch: Brasilien ställde in köpet av stridsflygplan i åtminstone ett år för att istället satsa all kraft på fattigdomsbekämpning.

– Köpet är kanske inte adekvat i den tid som Brasilien lever. Kanske vore det bättre att utnyttja resurserna till att bekämpa svälten, sade "Lulas" officiella talesman.

– Den nya regeringens start kommer att präglas av kampen mot hungern. Det är därför nödvändigt för oss att koncentrera våra resurser till det området, sade försvarsminister José Viegas efter att regeringen tillträtt.

Men den svenska regeringen gav inte upp. Sveriges nytillträdde ambassadör i Brasilien Margareta Winberg hade som huvuduppgift att försöka sälja Jas.

– Jag sysslar mycket med att försöka sälja Jas. Så fort det finns tillfälle berättar

vi att svenska regeringen köpt planet, liksom om vårt samarbete med Sydafrika, sade Winberg.⁷⁷

I ett personligt brev till Brasiliens president "Lula" den 12 februari 2004 som Svenska Freds tagit del av talar Göran Persson mycket väl om planen. Han hävdar att det skulle föra med sig mycket gott för både Sverige och Brasilien om landet valde Jas Gripen. "Det är min uttryckliga förhoppning att Brasilien kommer att bli nästa i raden av regeringar – efter Sydafrika, Ungern, Tjeckien och Sverige – som bestämmer sig för att Gripen är det mest konkurrenskraftiga alternativet", skriver Persson i brevet.

Brasilien valde slutligen begagnade franska stridsflygplan till ett betydligt lägre pris än vad de svenska Jas-planen skulle kosta. Men industrin har ännu inte gett upp utan slåss återigen för en eventuell kommande affär med Brasilien.

Ett torg i centrala Bryssel 2007

Jas till Thailand

Även när det gäller Thailand medverkade statsminister Göran Persson och andra svenska ministrar, så som försvarsminister Leni Björklund, i försöken att sälja Jas. Persson hoppades att en affär skulle kunna minska den ekonomiska bördan för det svenska försvaret och få till stånd ett ökat handelsutbyte med Sydostasien. Krasst uttryckt; om Thailand köper Jas skapar det arbetstillfällen i Sverige. Eller om man så vill, svenskt välstånd finansieras genom vapenaffärer med utvecklingsländer.

I en artikel av Svenska Freds och Läkare Utan Gränser den 18 november 2004 kritiseras de svenska exportansträngningarna hårt.

”Om Saabs och Göran Perssons lobbykampanj går igenom och Jas säljs till Thailand, sker det på bekostnad av trovärdigheten för Sveriges politik för global utveckling. En svensk utvecklingspolitik värd namnet vore att istället att bistå Thailand i att stå emot handelspolitiska påtryckningar och hjälpa till att utveckla den inhemska läkemedelsindustrin och på annat sätt bidra till en demokratisk och hållbar utveckling.”

”Århundradets flygvapenaffär”

Antingen...

Militärutgifter

2006 lade Indien ner 3,5 miljarder dollar på vapenköp. Det var näst mest av alla de fattiga länderna i världen. Mest lade Indiens grannland Pakistan ner. Sverige placerade sig samma år på sjätte plats i världen bland dem som tecknade mest vapenavtal med fattiga länder.⁷⁸

Den 28 augusti 2007 meddelade Indiens försvarsdepartement att de vill köpa 126 stridsflygplan. Affären har kallats århundradets flygplansaffär och Sveriges största vapenproducent, Saab, är med och slåss om jättekontraktet med stridsflygplanet Jas Gripen. Om affären blir av kan den komma att kosta Indien omkring 10 miljarder dollar.

Eller...

Utveckling

En miljard människor lever idag i extrem fattigdom.⁷⁹ En dryg tredjedel av dessa bor i Indien.⁸⁰

80% av Indiens befolkning lever på mindre än 2 dollar per dag.⁸¹

I Indien lever en halv miljard människor som inte har tillgång till elektricitet, fler än det totala invånarantalet i hela EU.⁸²

2,4 miljoner människor i Indien är smittade av hiv, näst flest i världen efter Sydafrika.⁸³

Indien spenderar åtta gånger mer på militärutgifter än vatten och sanitet. Samtidigt dör varje år 450 000 människor till följd av diarré i Indien, mer än någon annanstans i världen.⁸⁴

Den 17 oktober 2007 stod det klart att Thailand beslutat sig för att köpa svenska stridsflygplanet Jas 39 Gripen. Utrikesminister Carl Bildt välkomnade beskedet.

– Låt mig till att börja med säga att vi ska känna en viss stolthet över att ett svenskt system har hävdat sig när amerikanare och ryssar har försökt sälja det bästa som de har, sade Bildt till Aktuellt samma dag. I ett särskilt uttalande konstaterade också Carl Bildt att beskedet självfallet också är “välkommet för sysselsättning och ekonomi i Sverige”.

Jas till Indien

Carl Bildt har också medverkat i Saabs exportansträngningar av Jas Gripen till Indien. I början av maj 2007 gjorde Bildt ett flera dagar långt besök i Indien. Han reste bland annat till Bangalore, ett viktigt teknologiskt centrum i landet. Men också ett viktigt centrum för Indiens expanderande krigsindustri. Han gjorde studiebesök på bland andra Bharat Electronics och Hindustan Aeronautics, två stora krigsmaterielproducenter som kan komma att medverka i en eventuell licensproduktion av Jas Gripen i Indien. På sin blogg Alla dessa dagar skriver Carl Bildt om besöket den 2 maj.

– Samtidigt med att jag är här finns också en delegation av svenska företag med främst flyg- och rymdanknytning. Syftet är självfallet att se på exportmöjligheterna. Och de borde vara betydande.

Enligt indisk press konstaterade Bildt Indien skulle få del av teknologisk överföring om Indien valde Jas Gripen. Bildt antog likaså att stridsplanet huvudsakligen kommer att byggas i Indien och att det kommer att handla om en gemensam utveckling av en väsentligt uppgraderad version.⁸⁵

Svensk politik för global upprustning

Enligt utrikesdepartementet har Sverige “en lång och stark tradition av aktiv politik för nedrustning”⁸⁶. Utöver Sveriges internationella engagemang inom exempelvis FN kan som exempel på detta nämnas att under tioårsperioden 1997 till 2006 har ordet “nedrustning” alltid varit omnämnt i Sveriges utrikespolitiska deklamationer. Hösten 2000 antog FN Millenniedeklarationen i vilken bland annat betonades vikten av nedrustning för att åstadkomma en global utveckling. Kan- ske var detta en inspirationskälla för 2001 års svenska utrikesdeklamation som

vid inte mindre än vid sju tillfällen tog upp frågan om nedrustning. Men 2007 skedde ett trendbrott. Den första utrikesdeklarationen för den nya borgerliga regeringen saknade helt begreppet nedrustning. Förhoppningsvis ett misstag, eftersom det återupptogs i 2008 års deklARATION, om än något pliktskyldigt.

Men även om Sverige ofta och gärna talat vitt och brett om vikten av nedrustning tycks detta gälla alla andra, förutom Sverige. Tittar man på svensk politik i praktiken på hemmaplan är det något helt annat som utkristalliseras - upprustning.

Svensk upprustning

- Ca 40 miljarder varje år i försvarsutgifter⁸⁷
- Knappt hälften av försvarsutgifterna till vapensystem⁸⁸
- Ca 4 miljarder varje år till militär forskning och utveckling⁸⁹
- Militära samarbetsavtal med ca 40 länder⁹⁰
- Åtskilliga militära samarbetsprojekt⁹¹
- En omfattande vapenexport⁹²

Sverige är en betydelsefull aktör på den internationella vapenmarknaden. Sverige är sedan länge en stor vapenexportör och tillhör en liten och exklusiv skara länder som klarar av att utveckla hela batteriet av tung och avancerad krigsmateriel, från stridsflygplan till krigsfartyg, stridsfordon, tungt artilleri och avancerade radarsystem.

Internationellt militärt samarbete och vapenexport ses numera av statsmakterna som något positivt i sig och man stödjer aktivt och strukturerat vapenindustrins exportansträngningar. Men denna militära prioritering har en mörk baksida: vapenexporten bidrar till krig, den stärker diktaturer, bidrar till kränkningar av mänskliga rättigheter och den riskerar att motverka en hållbar utveckling.

Rekommendationer

Rekommendationer för Sverige och det internationella samfundet

1. Omfördela militära resurser till social utveckling för att möta Millenniemålen.
2. Vapenexport ska ej medges om den skulle motverka grundläggande utveckling och välfärd.
3. Vapenexporten bör i varje enskilt fall föregås av en problematiserande granskning av huruvida vapenexporten riskerar att motverka en hållbar utveckling.
4. En försiktighetsprincip bör anges i samband med vapenexport, dvs om det föreligger risk för en målkonflikt bör fattigdomsbekämpningen få företräde.
5. Nationella biståndsorgan bör få direkt inflytande i vapenexportpolitiken.
6. Stopp för exportkrediter vid vapenaffärer med fattiga länder.
7. Förbud av vapenexport till särskilt fattiga länder (ex. HIPC-länder).
8. Förbud mot vapenexport till länder som lägger större summa på militärutgifter än utbildning och hälsovård.
9. Förbud mot vapenexport till länder som lägger ner mer än 10% av sin BNI på militärutgifter.
10. WTO:s förbud mot motköp måste gälla även vapenaffärer.

”However, in too many cases exporting governments are failing to respect the commitments they have made. This is unacceptable. Exporting states urgently need to engage more fully with the impact of arms transfers on sustainable development by adopting a thorough and transparent methodology for assessment.”

Amnesty, IANSA, OXFAM i rapporten *Guns or growth?*

Fotnoter

1. Globkom (2002). *En ny svensk politik för global utveckling*. SOU 2001:96.
2. Amnesty, Diakonia, Kristna Fredsrörelsen, Svenska Freds (2007). *Fyra saker du inte vill veta om svensk vapenexport*.
3. SIPRI (2008). *SIPRI Yearbook 2008: Armaments, disarmament and international security*.
4. Millennieutvecklingsmålen inbegriper hållbar utveckling liksom framsteg på vägen mot minskad fattigdom, bättre utbildning, jämställdhet mellan könen, lägre barnadödlighet, mödrars hälsa, hiv/aids och andra sjukdomar, miljö och ett globalt partnerskap.
5. UN Millennium Project (2005). *Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals*. (s. 251). SIPRI (2007). *SIPRI Yearbook 2007: Armaments, disarmament and international security*. (s. 299).
6. SIPRI (2008). *SIPRI Yearbook 2008: Armaments, disarmament and international security*.
7. TT-NTB (Norsk telegrambyrå) den 27 december 2008.
8. SIPRI (2008). *SIPRI Yearbook 2008: Armaments, disarmament and international security*. (Tabell 5A.1)
9. Control Arms (2006). *Arms without borders: Why a globalised trade needs global controls*.
10. Jolly, Richard (2004) i *Symposium on the Relationship between Disarmament and Development*. UN Department for disarmament. "Occasional Papers, No. 9 November 2004".
11. Jolly, Richard (2004) i *Symposium on the Relationship between Disarmament and Development*. UN Department for disarmament. "Occasional Papers, No. 9 November 2004".
12. Förenta nationerna (2004). *Report of the Group of Governmental Experts on the relationship between disarmament and development*. A/59/119.
13. Förenta nationerna (1987). *Report of the international conference on the relationship between disarmament and development*. A/CONF.130/39.
14. SIPRI (2007). *SIPRI Yearbook 2007: Armaments, disarmament and international security*.
15. SIPRI (2008). *SIPRI Yearbook 2008: Armaments, disarmament and international security*.
16. UNDP (2003). *Human development report 2003 : Millennium development goals: A compact among to end human poverty*. (s. 45).
17. UN Millennium Project (2005). *Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals*. (s. 43).
18. UN Millennium Project (2005). *Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals*. (s. 183)
19. International Peace Bureau (2005). *Warfare or Welfare? – Disarmament for Development in the 21st Century*.
20. IANSA, Oxfam och Saferworld (2007). *Africa's missing billions: International arms flows and the cost of conflict*.
21. Oxfam (2006). *Causing Hunger: An overview of the food crisis in Africa*. (Briefing Paper).
22. Förenta nationerna (2007). A/RES/62/48.
23. Oxfam (2008). *Shooting Down the MDGs*.
24. Congressional research service (2008). *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2000-2007*.

25. Amnesty, Diakonia, Kristna Fredsrörelsen, Svenska Freds (2007). *Fyra saker du inte vill veta om svensk vapenexport.*
26. Oxfam (2008). *Shooting Down the MDGs.*
27. UNDP (2007). *Human development report 2007/2008* och SIPRI (2008). *SIPRI Yearbook 2008: Armaments, disarmament and international security.*
28. Se tabell 7A.4. *Sipri Yearbook 2008.*
29. Congressional research service (2008). *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2000-2007.*
30. Lindahl, Rolf (2005). *Rusta för fred – morgondagens riktlinjer för vapenexport.*
31. Regeringskansliet (1996). *Totalförsvaret i förnyelse – etapp 2.* Prop. 1996/97:4
32. Blom, Frida (2005). *Gränslöst hyckleri i svensk vapenpolitik.* "Veckans ledare" i ETC, 26/6
33. Michélsen, Thomas (21 januari 2001). *Jas Gripens nota: 106 miljarder* i Dagens Nyheter.
34. Control Arms (2004). *Guns or Growth? – Assessing the impact of arms sales on sustainable development.*
35. Sveriges Radio (7 mars 2005). *Saab bluffade om motköp i Jasaffär.*
36. Garcia-Alonso, M. och Levine, P. (2003). *Arms Export Controls, Subsidies and the WTO Exemption.* <ftp://ftp.ukc.ac.uk/pub/ejr/RePEc/ukc/ukcedp/0304.pdf>
37. European Network Against Arms Trade (2007). *European Export Credit Agencies and the financing of arms trade.*
38. Pamlin, Dennis (2002). *Ett vägval för svensk utrikespolitik – Fortsatt fokus på ökad vapenexport eller en seriös satsning på fattigdomsbekämpning.*
39. European Network Against Arms Trade (2007). *Financing misery with public money.*
40. Amnesty International UK och Saferworld (2007). *Indian helicopters for Myanmar: making a mockery of embargoes?*
41. IndiaStrategic.in (juli 2007). *All new MRCA to be purchased from one company.*
42. Gripen International (2006). *Gripen for India.* (faktabroschyr)
43. Lindahl, Rolf (2006). *Lätta vapen från Sverige – en förödande exportsuccé.*
44. Control Arms (2006). *The AK-47: the world's favourite killing machine.*
45. The graduate institute of international studies (2003). *Small arms survey 2003: development denied.*
46. Ibid.
47. "Rådets gemensamma ståndpunkt 2008/944/GUSP av den 8 december 2008 om fastställande av gemensamma regler för kontrollen av export av militär teknik och krigsmateriel."
48. För en utförlig genomgång av dessa effekter se Small Arms Survey (2003). *Development denied.*
49. Saferworld (2008). *Good conduct? Ten years of the EU Code of Conduct on Arms Exports.*
50. Globkom (2002). *En ny svensk politik för global utveckling.* SOU 2001:96.
51. Regeringskansliet (2003). Regeringens proposition 2002/03:122 : *Gemensamt ansvar: Sveriges politik för global utveckling.*

52. Sveriges riksdag (2003). Utrikesutskottets betänkande 2003/04:UU3 : *Sveriges politik för global utveckling*.
53. Regeringskansliet (2004, 2005, 2006, 2008). Regeringens skrivelse 2004/05:4, 2004/05:61, 2005/06:204, 2007/08:89.
54. Center for global development (2008). *Commitment to Development Index 2008*.
55. Center for global development (2008). *The 2008 Commitment to Development Index: Components and Results*.
56. Afrikagrupperna m.fl. (2006). *Sveriges politik för global utveckling – i praktiken: Folk rörelseutvärdering 2006* och Actionaid m.fl. (2008). *Barometer 2008: Folk rörelser mäter trycket på Sveriges politik för global utveckling*.
57. Krigsmaterielutredningen (2005). *KRUT – Reformerat regelverk för handel med försvarsmateriel*. SOU 2005:9.
58. Regeringskansliet (2003). *Kommittédirektiv: Översyn av krigsmateriellagstiftningen*. Dir. 2003: 80
59. Regeringskansliet (2008). *Strategisk exportkontroll 2007 - krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden*. Regeringens skrivelse 2007/08:114.
60. Westander, Henrik (1998). *Regeringen beredd att bryta vapengaranti till Indien*. DN-debatt 26 juni 1998. Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen.
61. Lindahl, Rolf (2002). *Svensk vapenexport till Indien och Pakistan*.
62. Svensk exportkredit (2007). *Årsredovisning 2006*.
63. Exportkreditnämnden (2007). *Årsredovisning 2006*.
64. Dagens industri (29/1 2008). *Staten garanterar Saab i pakistansk radaraffär*.
65. Svenska Freds, mfl (21/2 2001). *Falskt miljardspel om Jas*.
66. Enligt UNDP Report 2007/2008. 1996-2001 avser länder under HDI 0,8 år 2000, 2002-2007 avser länder under HDI 0,8 2005. Summan av krigsmaterielexporten är enligt regeringens skrivelser om krigsmaterielexporten. De aktuella länderna under perioden är: Botswana, Brasilien (pga HDI >0,8 ej 2002-2007), Egypten, Indien, Indonesien, Kazakstan, Malaysia (pga HDI >0,8 ej 2002-2007), Namibia, Oman (pga HDI >0,8 ej 2002-2007), Pakistan, Saudiarabien (pga HDI >0,8 ej 2002-2007), Sydafrika, Thailand, Tunisien, Turkiet, Ukraina, Venezuela, Vietnam.
67. Den sammanlagda vapenexporten har också ökat under perioden, men långt ifrån lika mycket som exporten till utvecklingsländer. Den totala krigsmaterielexporten var 66 procent större under treårsperioden 2005-2007 i förhållande till åren 2002-2004.
68. Congressional research service (2008). *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2000-2007*.
69. På grund av förändringar i dollarkurser är siffran ungefärlig.
70. Regeringens skrivelse om krigsmaterielexporten 2007 samt Statistiska centralbyrån (2008). *Utrikeshandel, export och import av varor januari-december 2007, i löpande priser*. Statistiska meddelanden HA22SM0801.
71. Regeringens skrivelse om krigsmaterielexporten 2007 samt SIDA (2008). *Årsredovisning 2007*.
72. Enligt UNDP Report 2007/2008, tabell 19. Avser procent av statsutgifter på hälsa 2004,

utbildning 2002-2005 och militärutgifter 2005. Andra exempel på länder som lägger ner mer på försvaret än utbildning och hälsa tillsammans är Oman, Eritrea, Angola och Burundi.

73. Regeringskansliet (1996). *Totalförsvar i förnyelse – etapp två*. Prop. 1996/97:4.
74. Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen (2006). *För en radikal svensk och global nedrustning*. Kapitel i *Exportkontroll i tiden*. Inspektionen för strategiska produkter (2006).
75. Pga HDI >0,8 är åren 2002-2008 ej inräknade.
76. Svenska Freds mfl. *Gripen ur luften!* Debattartikel i Östgötacorrespondenten 18 mars 2003.
77. Östgöta Correspondenten 27 april 2004. *Winberg trivs med att sälja Jas-plan*.
78. Congressional Research Service (2007). *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 1999-2006*.
79. UNDP (2007). *Human development report 2007/2008*. (sid 25).
80. Sida, <http://www.sida.se/sida/jsp/sida.jsp?d=238>. (uppdaterad 4 mars 2008)
81. Ibid.
82. UNDP (2007). *Human development report 2007/2008*. (sid 59).
83. UNAIDS (2008). *Report on the global AIDS epidemic*.
84. UNDP (2006). *Human development report 2006*. (sidorna 62 och 63).
85. The Hindu (5 maj 2007). *Nuclear trade: Sweden for "positive approach"*
86. Utrikesdepartementet (hemsida uppdaterad 10 december 2008). <http://www.regeringen.se/sb/d/2563>
87. SIPRI (2008). *Sipri Yearbook 2008*.
88. Riksrevisionen (2004). *Materiel för miljarder*. Se tex sidan 36.
89. Lindahl, Rolf (2006). *Kanonforskning – Militär forskning och utveckling i Sverige*.
90. Sammanställning över försvarsrelaterade samarbetsavtal som Svenska Freds begärt av UD-FMR i februari 2006.
91. För en förteckning över några av de större projekten, se till exempel *Facts about the Swedish security and defence industry 2006-2007*, av Försvarsindustriföreningen (nu SOFF).
92. Sverige är enligt SIPRI världens åttonde största vapenexportör (SIPRI Yearbook 2008). Exporten har ökat med nära 50 procent under femårsperioden 2003-2007. (Pressmeddelande Svenska Freds, 5 mars 2008).

Fattigdom, miljöförstöring, uttömda naturresurser och stora ekonomiska klyftor inom stater och regioner bidrar till konflikter och hindrar framväxt av hållbart fredliga relationer. Fattigdom undergräver även en demokratisk utveckling. Svenska Freds stöder därför insatser som kan leda till en ekologiskt hållbar utveckling och förbättrade levnadsvillkor för världens fattiga.

Militär upprustning är i sig en starkt bidragande orsak till konflikter, och till att konflikter tar ett våldsamt och destruktivt förlopp. Omvänt har nedrustning i många fall varit ett viktigt inslag i de processer som lett till hållbar fred mellan stater. Därför arbetar Svenska Freds för en radikal svensk och global nedrustning, och för att resurser som idag förlösas på militär upprustning omfördelas till insatser som kan förebygga väpnade konflikter.